

4.3. Referat – Maciantowicz Marek

PRZYRODA POWIATU ŻARSKIEGO

Ogólna charakterystyka przyrodnicza

Powiat żarski charakteryzuje się mozaikowym układem środowisk przyrodniczych. Największą powierzchnię zajmują lasy, które z powierzchnią 74 382,8 ha zajmują 53,4% powierzchni powiatu (GUS 2012). Użytki rolne, łąki i pastwiska zajmują 32,3 % powierzchni. Stosunkowo duży udział powierzchni wód wynika z istnienia w zachodniej części powiatu tzw. Pojezierza Antropogenicznego – unikalnego kompleksu ponad 100 zbiorników powstałych po eksploatacji węgla brunatnego (tzw. Pojezierze Burowęgłowe) i innych surowców mineralnych (Kozacki 1980).

Lasy Powiatu Żarskiego

Przez teren powiatu przebiegają naturalne zasięgi występowania kilku gatunków drzew. Szczególnie istotna jest północna granica dwóch ważnych gatunków lasotwórczych: jodły i świerka. Również olsza szara osiąga tutaj swoją północną granicę występowania.

Tutejsze lasy znajdują się w zasięgu naturalnego występowania następujących gatunków drzew:

1. drzewa iglaste: sosna zwyczajna, cis pospolity oraz wspomniane powyżej świerk pospolity i jodła pospolita,
2. drzewa liściaste: buk zwyczajny, brzoza brodawkowata, dąb bezszypułkowy, dąb szypułkowy, grab zwyczajny, jarząb brekinia, jesion wyniosły, klon jawor, klon polny, klon zwyczajny, lipa drobnolistna, lipa szerokolistna, olsza czarna, wiąz górski, wiąz polny, wiąz szypułkowy oraz w części południowej olsza szara.

Lesistość województwa lubuskiego wynosi 49,7 %, co jest wskaźnikiem najwyższym w kraju. Natomiast lesistość powiatu żarskiego jest jeszcze wyższa i wynosi 53,4 %. W województwie jedynie powiaty sulęciński i krośnieński odznaczają się wyższą lesistością. W powiecie żarskim najwyższy wskaźnik lesistości odnotowano w gminie Przewóz (67,8%).

Cechą charakterystyczną tutejszych lasów jest występowanie zwartych kompleksów leśnych zwanych puszcami bądź borami, których powierzchnia dochodzi do kilkuset tysięcy hektarów.

Na terenie powiatu żarskiego występują fragmenty dwóch olbrzymich kompleksów leśnych opisanych przez Zarębę (1986):

> **Bory Zielonogórskie** - jest to kompleks leśny graniczący od północy poprzez Odrę z Puszcą Rzepińską, a na południu z Borami Dolnośląskimi. Bory Zielonogórskie zajmują obszar ponad 235

000 ha i są to w większości drzewostany sosnowe. Dochodzi tutaj do częstych masowych pojawów (tzw. gradacji) owadów liściożernych oraz wybuchów licznych pożarów. W skład tego kompleksu wchodzi lasy północnej części powiatu.

> **Bory Dolnośląskie** - jest to jeden z największych w Polsce kompleksów leśnych. W porównaniu do Borów Zielonogórskich tutejsze lasy rosną na znacznie wilgotniejszych siedliskach, często zabagnionych. Występuje tutaj wiele rzadkich i ginących w Polsce gatunków zwierząt, np.: odbudowujący swoją populację głuszec. Bory Dolnośląskie obejmują lasy południowej części powiatu.

Oprócz opisanych powyżej wielkich obszarów leśnych, swoje nazwy posiadają również mniejsze kompleksy leśne. Są to między innymi:

- Las Żarski nazywany również Zielonym Lasem, położony na południe od Żar,
- Bory Zasięckie - fragment ubogich borów sosnowych porastających Kotlinę Zasięcką.

Lasy powiatu żarskiego w zarządzie Lasów Państwowych administrowane są przez 7 nadleśnictw.

Największe powierzchniowo fragmenty znajdują się w zasięgu terytorialnym nadleśnictw: Lubsko, Lipinki, Wymianki i Krzystkowice, natomiast niewielkie fragmenty zarządzane są przez nadleśnictwa: Gubin, Brzózka i Żagań.

Z dniem 1 stycznia 1995 r. na terenie Nadleśnictwa Lubsko utworzono Leśny Kompleks Promocyjny „Bory Lubuskie”.

Rośliny

Teren powiatu żarskiego wyróżnia się na tle Polski specyficznymi warunkami klimatycznymi, co ma wyraźne odzwierciedlenie w lokalnej florze. Zaznaczają się tutaj silne wpływy łagodnego klimatu oceanicznego, umożliwiające pojawianie się gatunków zachodnioeuropejskich. Ze względu na swoje usytuowanie w zachodniej części kraju omawiany obszar jest często miejscem pierwszych stwierdzeń nowych gatunków dla Polski – szczególnie o atlantyckim typie zasięgu.

Flora roślin naczyniowych powiatu żarskiego, charakteryzuje się dużym bogactwem. Tylko na terenie Parku Krajobrazowego Łuk Mużakowa zidentyfikowano 591 gatunków roślin (Machnik 2000). Flora całej Ziemi Lubuskiej liczy około 1680 gatunków (Kujawa-Pawlaczyk i Pawlaczyk 2001), co stanowi przeszło 67% całej flory Polski.

Charakterystyczną cechą flory regionu jest obecność licznej grupy gatunków "atlantyckich", do których najważniejszych przedstawicieli należą: rzadka paproć - gałuszka kulecznica *Pilularia globulifera*, przygielka brunatna *Rhynchospora fusca* i wrzosiec bagienny *Erica tetralix*. Wymienione rośliny zostały ujęte w Polskiej czerwonej księdze roślin (Kaźmierczakowa, Zarzycki 2003) opisującej najbardziej zagrożone gatunki. Pozostałe rośliny reprezentujące grupę gatunków atlantyckich to: sit ostrokwiatowy *Juncus acutiflorus*, ponikło wielołodygowe *Eleocharis multicaulis*, nawodnik sześciopręcikowy *Elatine hexandra* i rosiczka pośrednia *Drosera intermedia*.

Spośród innych gatunków o atlantyckim typie zasięgu należy wymienić jeszcze elismę wodną *Luronium natans*, której jedyne stanowisko w województwie lubuskim znajduje się nad Nysą w pobliżu miejscowości Potok.

Wrzosiec bagienny występuje w Polsce głównie w strefie przymorskiej, ale właśnie w Borach Dolnośląskich ma drugi ośrodek swojego krajowego występowania (Kujawa-Pawlaczyk 2005). Na terenie lasów w południowo-zachodniej części powiatu wrzosiec bagienny występuje w rozproszeniu na kilkudziesięciu stanowiskach.

W pobliżu miejscowości Królów koło Trzebiela znajduje się jedyne w Polsce stanowisko selerów węzłobaldachowych *Apium nodiflorum* (Żukowski i inni 1985) – wapieniolubnego gatunku o atlantyckim typie zasięgu.

Osobliwością florystyczną powiatu żarskiego jest niewielka wspomniana już paproć wodna - gałuszka kulecznica, obecnie znana tylko z kilku stanowisk w Polsce. Właśnie dla stanowiska w pobliżu Zasieków został utworzony specjalny obszar ochrony Natura 2000 o nazwie Brożek. Niestety, od kilku lat występowania gałuszki nie potwierdzono z dwóch pobliskich stanowisk: z płytkiego jeziora Janiszowice położonego na północ od Lubska oraz ze stawów rybnych w pobliżu miejscowości Niwica (Żukowski i Jackowiak 2001).

Teren powiatu żarskiego jest często miejscem pierwszych stwierdzeń nowych gatunków dla Polski. W roku 2005 na południe od miejscowości Brody znaleziono stanowisko nowej rośliny dla flory Polski - pływacza torfowego *Utricularia stygia* (Rosadziński 2006) - gatunku podawanego dotychczas wyłącznie z terenu Niemiec.

Spośród gatunków górskich na uwagę zasługuje kilka taksonów. W pobliżu Lubska w kompleksie łąg nad Lubszą, na powierzchni kilku hektarów łąkowo występuje, kwitnący wczesną

wiosną, gatunek charakterystyczny dla lasów górskich i podgórskich - śnieżyca wiosenna *Leucojum vernum*. W lasach położonych na południe od Żar można spotkać również inny podgórski gatunek - wkraczający od południa - arnikę górską *Arnica montana*, a na śródleśnych polanach rośnie, zimowit jesienny *Colchicum autumnale*, kwitnący wczesną jesienią.

Lasy powiatu stanowią ważne miejsce występowania rzadkich paproci. Nad Lubszą i jej dopływami znajduje się - prawdopodobnie jedna z największych na niżu - populacja pióropusznika strusiego *Matteuccia struthiopteris*. Na 10-kilometrowym odcinku Lubszy stwierdzono ponad 100 000 osobników - w kępach dochodzących nawet do kilku tysięcy osobników. W kilku miejscach powiatu występuje inna górską paproć - podrzeń żebrowiec *Blechnum spicant*. W pobliżu Bieszkowa na skarpie rowu melioracyjnego znajduje się populacja licząca powyżej 300 osobników.

W borowym krajobrazie powiatu charakterystyczne jest występowanie widłaków. Stosunkowo licznie występują widłak goździsty *Lycopodium clavatum* i widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum* nieco rzadziej widłak spłaszczony *Diphasium complanatum*. Natomiast widłak cyprysowaty *Diphasium tristachyum* występuje na pojedynczych stanowiskach w Borach Dolnośląskich, a widłaczek torfowy *Lycopodiella innudata* znany jest z dwóch stanowisk na terenie powiatu: pożarzyska koło Brodów i glinianki w okolicy Gozdnicy.

Na terenie powiatu żarskiego również występują ciekawe i egzotyczne okazy dendroflory:

1. „Dwunożna Sosna” koło Przewozu
2. Sosna „Ośmiornica” znajdująca się przy drodze Brody - Tuplice
3. Dąb bezszypułkowy odmiany mużakowskiej *Qercus petraea* 'Muscaviensis'
4. Kasztan jadalny *Castanea sativa* – liczne rozproszone stanowiska,
5. Stanowisko sosny kłującej *Pinus pungens* w pobliżu Lubska

Porosty

Warto w tym miejscu również wspomnieć o niezwykle ciekawych odkryciach porostów dokonanych na terenie Nadleśnictwa Lubsko. W rezerwacie Mierkowskie Suche Bory stwierdzono obecność 80 gatunków porostów (Lipnicki, Grochowski 2012), w tym aż 42 naziemnych, spośród których do najcenniejszych należą rzadkie w kraju: karlinka brodawkowata *Pycnochtelia papillaria*, chrobotek rozetkowy *Cladonia pocillum*, chróścik pasterski *Stereocaulon paschale* i chróścik orzęsiony *S. tomentosum*.

Natomiast prawdziwą sensacją lichenologiczną było znalezienie zagrożonych gatunków chronionych porostów epifitycznych występujących na korze około 20-letnich brzoź przy drogach leśnych na terenie pożarzyska w okolicach Zasieków. Są to brodaczk *Usnea*: kępkowa *U. hirta*

i zwyczajna *U. filipendula* oraz kędzierzawa *U. subfloridana*. Bardzo cenne są włostki *Bryoria* sp. występujące na tych samych stanowiskach na korze brzoź i na gałązkach modrzewi. Znalezione także inne zagrożone gatunki porostów umieszczone na krajowej Czerwonej Liście Porostów Zagrożonych.

Warto w tym miejscu dodać, że na terenie Nadleśnictwa Lubsko pod koniec XX wieku – szczególnie w połowie lat 80. notowano jedne z najwyższych wskaźników zanieczyszczenia dwutlenkiem siarki w Polsce! Był to efekt działających na terenie Niemiec elektrowni spalających zasiarczony węgiel brunatny. Po modernizacji elektrowni i wymianie filtrów na kominach zanieczyszczenia zaczęły zanikać. Pojawienie się tak szybko rzadkich porostów będących bioindykatorami czystego powietrza, świadczy o znaczącej poprawie warunków aerosanitarnych tego obszaru.

Zwierzęta

Powiat żarski odznacza się specyficznymi warunkami klimatycznymi, co ma również wyraźne odzwierciedlenie w lokalnej faunie, jednak wpływ gatunków zachodnioeuropejskich nie jest tak wyraźnie widoczny jak to ma miejsce w przypadku roślin.

Obszar powiatu żarskiego jest ważnym obszarem występowania największego chrząszcza Europy - jelonka rogacza *Lucanus cervus*, który wraz z innym rzadkim chrząszczem – koziorogiem dęboszem *Cerambyx cerdo*, spotykany jest w starych dąbrowach. Bardzo rzadkim gatunkiem jest pachnica dębowa *Osmoderma eremita*. Jest to gatunek silnie zagrożony, ponieważ jego larwy rozwijają się w próchnie coraz rzadszych starych dębów, lip oraz drzew owocowych, a owady dorosłe nie są w stanie podejmować w ich poszukiwaniu dalekich wędrówek. Wymienione gatunki zostały umieszczone w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej i są szczególnie chronione w obszarach Natura 2000.

Spośród motyli rzadkim gatunkiem, spotykanym w południowej części województwa lubuskiego przede wszystkim na terenie powiatu żarskiego, jest paź żeglarz *Iphiclides podalirus*, który w pewnym okresie wykazywał znaczny spadek liczebności. W chwili obecnej wiele jego populacji odbudowuje się, a co więcej, stwierdzono żerowanie jego gąsienic na czeremsze amerykańskiej.

Występowanie ryb na terenie powiatu żarskiego nie było szczegółowo badane, jednak na podstawie opracowań z początku XX wieku, wiadomo, że na całej długości Lubszy występowała troć wędrowna (Eckstein 1909).

Świat płazów i gadów powiatu reprezentuje większość gatunków spotykanych na niżu. Spośród 18 krajowych gatunków płazów, na obszarze powiatu żarskiego regularnie stwierdzane jest występowanie 14 z nich, zaś z 9 gatunków naszych gadów występuje tutaj 7 gatunków. Jednym z ciekawszych gatunków płazów jest traszka górska *Triturus alpestris*, która podawana jest między

innymi z terenów Parku Krajobrazowego Łuk Mużakowa (Najbar 2000), a nieco dalej w pobliżu Krosna i Zielonej Góry osiąga północną granicę występowania w Polsce (Juszczyk 1987, Głowaciński i Rafiński 2003).

Spośród gadów najciekawszym gatunkiem jest żółw błotny *Emys orbicularis*. Województwo lubuskie stanowi najliczniejsze skupisko stanowisk tego gatunku w tej części Polski, natomiast podawane z terenu powiatu stanowiska (Maciantowicz i Najbar 2000) prawdopodobnie są pochodzenia antropogenicznego. Istnieją również niepotwierdzone dane o występowaniu tego gada w pobliżu Żar (Bernadzki 2002), jednak obserwacje te należałoby potwierdzić.

Spośród kręgowców najlepiej poznaną grupą zwierząt są ptaki. W granicach powiatu żarskiego, w południowej części został nawet utworzony obszar specjalnej ochrony ptaków „Bory Dolnośląskie” w ramach europejskiej sieci Natura 2000.

Województwo lubuskie to miejsce liczego występowania bociana białego *Ciconia ciconia*. Średnie zagęszczenie w województwie wynosi 5,4 gniazd z parami z sukcesem/100 km². Natomiast ze względu na dużą lesistość i brak terenów otwartych powiat żarski odznacza się najmniejszą liczbą – 2,9 par z sukcesem lęgowym/100 km² (Jermaczek 2005).

Powiat żarski to również miejsce występowania rzadkich ptaków drapieżnych. Jednym z najrzadszych jest zalatujący z Niemiec rybołów *Pandion haliaetus*. Bielik *Haliaeetus albicilla* jest znacznie liczniejszy, a jego liczebność ciągle wzrasta. Gniazda tego gatunku znajdują się w większych kompleksach leśnych, w pobliżu rozległych terenów podmokłych, jezior i stawów. Trzykrotny wzrost liczebności tego gatunku na terenie województwa lubuskiego w ciągu ostatniego dwudziestolecia jest efektem skutecznej ochrony strefowej stanowisk lęgowych (Jermaczek 2005).

Do gatunków ginących w szybkim tempie należą kuraki leśne: cietrzew *Tetrao tetrix* i głuszec *T. urogallus*. Ostatnie miejsca ich występowania w województwie lubuskim to Bory Dolnośląskie. Ostatnie notowania głuszca pochodzą z końca XX wieku, z okolic Wymiarek i Lipinek Łużyckich. Obecnie dzięki projektowi prowadzonemu w Nadleśnictwie Ruszów (woj. dolnośląskie) pojedyncze głuszce zaczynają się pojawiać w lubuskiej części Borów Dolnośląskich. Populacja cietrzewia przestała już istnieć na terenie województwa lubuskiego, natomiast jeszcze na początku lat 90. ptaki te występowały w okolicach Wymiarek.

Z rozległymi borami lub lasami z udziałem starych świerków związane są dwie niewielkie, bardzo rzadkie w regionie sowy: włośchatka *Aegolius funereus* i sóweczka *Glaucidium passerinum*. Można je spotkać w Borach Dolnośląskich.

Fauna ssaków powiatu żarskiego również wyróżnia się na tle województwa lubuskiego (Gabrys i inni 2005). Najliczniej reprezentowane w faunie ssaków na terenie powiatu są gryzonie *Rodentia*.

[Strategia rozwoju szlaków rowerowych w gminach Żary i Kreba-Neudorf](#)

[Sich Polska Ewa Chorażewicz Skoki 12, 66-300 Międzyrzecz, tel 95 741 70 18z](#)

Jeszcze do lat 60. ubiegłego wieku, na ostatnich stanowiskach w pobliżu Żar występował suseł moregowany *Citellus citellus* (Surdacki 1965). Niestety gatunek ten wymarł w Polsce całkowicie. Jego północna granica zasięgu przebiegała w okolicach Zielonej Góry.

Na terenie powiatu na dobre zadomowił się wilk *Canis lupus*. Od początku XXI wieku był pojedynczo stwierdzany w południowej części powiatu, na obszarze Borów Dolnośląskich. Obecnie już kilka watah wilków bytuje po stronie niemieckiej w okolicy Weisswasser, a na terenie powiatu żarskiego rodziny wilcze bytują na terenie Nadleśnictwa Lubsko oraz w okolicach rezerwatu Nad Młyńską Strugą i koło Przewozu. Dla ich ochrony został utworzony obszar Natura 2000 „Wilki nad Nysą”.

Wśród ssaków drapieżnych warto podkreślić obecność szopa pracza *Procyon lotor*, który przywędrował z Europy zachodniej w latach 80. Obecnie szopy widywane są głównie w zachodniej części województwa lubuskiego, między innymi w Nadleśnictwie Lipinki (Gabrys i inni 2005).

Ochrona przyrody

Na terenie powiatu żarskiego znajduje się wiele obiektów (drzewostanów, pojedynczych drzew, wód, bagien, głązów) o wyjątkowo dużej wartości przyrodniczej, kulturowej i historycznej, które objęto różnymi formami ochrony w zależności od rangi obiektu. Tradycje ochroniarskie na tym terenie sięgają początku XX wieku, kiedy na terenie ówczesnych Niemiec zaczęły powstawać pierwsze rezerваты i pomniki przyrody według koncepcji Hugo Conwentza, niemieckiego botanika, który od 1906 roku jako dyrektor Państwowego Biura ds. Ochrony Zabytków Przyrody w Berlinie tworzył urzędowe struktury ochrony przyrody. Przed wojną w granicach dzisiejszego powiatu znajdowały się 4 rezerваты przyrody (Wodziczko i Czubiński 1946, Maciantowicz 2005a).

Obecnie na terenie powiatu znajduje się 9 rezerwatów przyrody, 12 obszarów siedliskowych Natura 2000, 1 obszar ptasi Natura 2000, 1 park krajobrazowy, 6 obszarów chronionego krajobrazu, 1 zespół przyrodniczo-krajobrazowy, 107 pomników przyrody i 33 użytki ekologiczne (tab. 2).

Największą powierzchnię, bo aż 31,2% obszaru powiatu, zajmują obszary chronionego krajobrazu.

Tab. 1. Przedwojenne rezerваты przyrody na terenie obecnego powiatu żarskiego

Lp	Rezerваты do 1945				Odpowiedniki po 1945
	Nazwa	Typ rezerwatu	Pow.	Data utw.	Obecna lokalizacja
1	<i>Sorauer Wald</i> Las mieszany w Lesie Żarskim	Leśny	647,7	31.I.1940	Obszar Lasu Żarskiego

2	<i>Sorauer Wald</i> Drzewostan jodłowy	Leśny	brak danych	brak danych	Obszar Lasu Żarskiego
3	<i>Leuthener Heide</i>	Wrzosowiskowy	14,9	2.X.1940	Nie udało się zlokalizować
4	<i>Park Pücklera w Łęknicy</i>	Krajobrazowy	brak danych	1931	Park Mużakowski w Łęknicy

Tab. 2. Formy ochrony przyrody istniejące na terenie powiatu żarskiego (GUS 2012)

Forma ochrony	Liczba	Pow. w ha	% pow. powiatu
Rezerваты przyrody	9*	528,05	0,4
Obszary Natura 2000 OSOP (ptasie)	1	10947,23	7,9
Obszary Natura 2000 SOOS (siedliskowe)	12	18066,75	13,0
Parki krajobrazowe	1	18200,00	13,1
Obszary chronionego krajobrazu	6	43492,20	31,2
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	1	64,35	0,1
Pomniki przyrody	107	-	-
Użytki ekologiczne	33**	261,42	0,2

* - dane GUS uzupełnione o rezerваты utworzone w 2012 roku

** - dane na podstawie rejestru prowadzonego RDOŚ w Gorzowie Wlkp. (<http://gorzow.rdos.gov.pl>)

REZERWATY PRZYRODY

Ochroną rezerwatową na terenie powiatu objęte są najcenniejsze ekosystemy leśne, torfowiskowe oraz miejsca występowania cennych gatunków roślin i regularnego przebywania ptaków wodno-błotnych podlegających ochronie gatunkowej.

Obecnie na terenie powiatu żarskiego znajduje się 9 rezerwatów przyrody (w tym jeden częściowo), które zajmują łączną powierzchnię 528,05 ha. Są to:

1. Żurawie Bagno

- 1. Wrzosiec**
- 2. Nad Młyńską Strugą**
- 3. Uroczysko Węglińskie (częściowo na terenie powiatu)**
- 4. Mierkowskie Suche Bory**
- 5. Żurawno**
- 6. Zacisze**
- 7. Woskownica**
- 8. Przygielkowe Moczary**

W chwili powstania powiatu żarskiego w 1999 r., istniały 4 rezerваты przyrody. W roku 2004 rezerваты Wrzosiec i Nad Młyńską Strugą zostały znacznie powiększone, w roku 2006 powstały 2 nowe rezerваты: Mierkowskie Suche Bory i Żurawno, a pod koniec roku 2012 zostały utworzone 3 kolejne rezerваты.

Tab. 3. Charakterystyka rezerwatów powiatu żarskiego (kolejność wg daty utworzenia)

Lp.	Nazwa rezerwatu	Typ rezerwatu	Pow. (ha)	Rok utworzenia	Lokalizacja	Walory przyrodnicze
1	Żurawie Bagno	florystyczny	44,52	1970	gm. Przewóz N-ctwo Wymiarki	Dobrze zachowane torfowisko pośrednie, z licznymi gatunkami cennych roślin. Występuje tutaj bardzo licznie rosiczka okrągłolistna i rzadkie gatunki torfowców. Na terenie rezerwatu corocznie gniazduje kilka par żurawi.
2.	Wrzosiec	florystyczny	64,96	1970	gm. Lipinki Łużyckie N-ctwo Wymiarki	Jedyny rezerwat chroniący populację wrzośca bagiennego. Podczas badań florystycznych odnaleziono w pobliżu rezerwatu liczne stanowiska przygielki brunatnej (gatunku z Czerwonej księgi roślin). W celu ochrony populacji wrzośca znajdujących się poza granicami rezerwatu w roku 2002 powiększono rezerwat.
3.	Nad Młyńską Strugą	leśny	132,56	1970	gm. Przewóz N-ctwo Wymiarki	Rezerwat położony w dolinie Nysy. Chroni fragmenty łągów nadrzecznych oraz przyujściowy odcinek rzeki Skródy wcinający się głęboko w krawędź doliny Nysy. W rezerwacie występują pojedyncze okazy jodły pospolitej na krańcach jej zasięgu.
4.	Uroczysko Węglińskie	leśny	(0,48)	1987	gm. Gubin N-ctwo Gubin	Rezerwat o łącznej powierzchni 6,82 ha, w tym 0,48 ha na terenie powiatu żarskiego. Jest to obiekt o urozmaiconej rzeźbie usytuowany na obszarze Wzniesień Gubińskich. Ochronie podlega starodrzew dębowy z domieszką buka i licznymi dębami o charakterze drzew pomnikowych. W rezerwacie znajduje się źródło z ciekawą florą.
5.	Mierkowskie Suche Bory	leśny	131,40	2006	gm. Lubsko N-ctwo Lubsko	Rezerwat chroni szerokie spektrum ekosystemów borowych od ubogich muraw napiaskowych i suchych borów porastających kompleks wydmy śródlądowych, po bory świeże i wilgotne. Jest to pierwszy rezerwat chroniący siedliska borowe o wysokich walorach przyrodniczych, które przecież dominują na terenie

Lp.	Nazwa rezerwatu	Typ rezerwatu	Pow. (ha)	Rok utworzenia	Lokalizacja	Walory przyrodnicze
						województwa lubuskiego. Na terenie rezerwatu stwierdzono zaledwie 26 gatunków roślin naczyniowych, 7 gatunków mchów oraz 80 gatunków porostów, w tym 42 naziemne – głównie chrobotki.
6.	Żurawno	torfowiskowy	22,88	2006	gm. Lubsko, Brody N-ctwo Lubska	Rezerwat leży w dolinie rzeki Rzeczyca i obejmuje zarastające jezioro Żurawno wraz z otoczeniem. Wśród fitocenoz leśnych dominują lasy łęgowe i grądy. Rezerwat jest miejscem liczego występowania rzadkich gatunków roślin, jak pióropusznik strusi, śnieżyczka przebiśnieg oraz śnieżycza wiosenna. Podczas badań florystycznych stwierdzono występowanie tu 124 gatunków roślin naczyniowych. Spośród ciekawszych ptaków obserwowano zalatujące: orla bielika, rybołowa i bociana czarnego.
7.	Zacisze	torfowiskowy	19,81	2012	gm. Przewóz N-ctwo Wymiarki	Rezerwat obejmuje zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym siedliska przyrodnicze i stanowiska rzadkich gatunków roślin związane z siedliskami wodno-błotnymi. Niemalże na całej powierzchni występują rzadkie i zagrożone gatunki roślin m.in. ponikło wielołodygowe <i>Eleocharis multicaulis</i> , przygielka brunatna <i>Rhynchospora fusca</i> , wrzosiec bagienny <i>Erica tetralix</i> . Obszar jest również atrakcyjnym miejscem dla fauny preferującej siedliska wodno-błotne
8.	Woskownica	torfowiskowy	9,53	2012	gm. Brody N-ctwo Lubska	Rezerwat obejmuje najdalej na południe wysunięte stanowisko woskownicy europejskiej <i>Myrica gale</i> , której zwarty zasięg w Polsce ograniczony jest jedynie do strefy przymorskiej. Woskownica na tym obszarze tworzy własne zbiorowisko <i>Myricetum galis</i> oraz w postaci niewielkich kęp zachowała się w nasadzeniach świerkowo-sosnowych porastających tam jej pierwotne siedlisko. Zespół woskownicy europejskiej jest siedliskiem przyrodniczym Natura 2000, należących do typu 2190 – wilgotne zagłębienia międzywydmowe.
9.	Przygielko we Moczary	torfowiskowy	101,91	2012	gm. Przewóz N-ctwo	Rezerwat chroni dobrze zachowane w stanie naturalnym fitocenozy reprezentujące siedliska przyrodnicze: brzegi lub osuszane dna zbiorników wodnych ze zbiorowiskami

Lp.	Nazwa rezerwatu	Typ rezerwatu	Pow. (ha)	Rok utworzenia	Lokalizacja	Walory przyrodnicze
					Wymiarki	z Kl. <i>Littorelleta</i> , obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku <i>Rhynchosporion</i> , torfowiska przejściowe oraz torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą. W ekosystemach wodno-torfowiskowych występują rzadkie i zagrożone gatunki roślin: ponikło wielolodygowe <i>Eleocharis multicaulis</i> , przygielka brunatna <i>Rhynchospora fusca</i> , wrzosiec bagienny <i>Erica tetralix</i> .
	Razem		528,05			

OBSZARY NATURA 2000

Natura 2000 jest paneuropejską siecią ekologiczną, mającą na celu zapewnienie trwałej egzystencji wybranym zagrożonym typom ekosystemów oraz ginącym gatunkom roślin i zwierząt ważnych z punktu widzenia Wspólnoty Europejskiej.

Natura 2000 nie ma zastępować systemów krajowych, ale je uzupełniać - dawać merytoryczne podstawy do zachowania dziedzictwa przyrodniczego w skali kontynentu. Polega to na wybraniu (według określonych kryteriów) a następnie skutecznej ochronie określonych obszarów.

Obszary te to wynikające z:

- 1. Dyrektywy Ptasiej (79/409/EWG oraz 2009/147/WE) obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO)** utworzone w celu ochrony gatunków ptaków wymienionych w załączniku I dyrektywy;
- 2. Dyrektywy Siedliskowej (92/43/EWG) specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO)** utworzone w celu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków zwierząt i roślin na podstawie kryteriów wymienionych w załączniku III dyrektywy.

Na terenie powiatu żarskiego znajduje się 12 obszarów siedliskowych (tab. 4) zajmujących łącznie 18066,75 ha, co stanowi 13,1 % powierzchni powiatu. Obszary te chronią zróżnicowane siedliska przyrodnicze oraz gatunki ważne dla Europy (Jermaczek i Maciantowicz 2012). Ciekawostką jest obszar „Willi nad Nysą” utworzony dla ochrony populacji tego gatunku.

Z obszarów ptasich, w południowej części powiatu znajduje się tylko jeden duży obszar: „Bory Dolnośląskie” o powierzchni 10947,23 ha, zajmujący 7,9% powierzchni powiatu.

Tab. 4. Specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 na terenie powiatu żarskiego

Lp.	KOD	NAZWA	Pow. ogólna (ha)	Pow. na terenie powiatu (ha)
1	PLH080039	Mierkowskie Wydmy	609,78	552,01
2	PLH080038	Łęgi nad Nysą Łużycką	449,90	449,90
3	PLH080044	Wilki nad Nysą	12226,92	7507,65
4	PLH080051	Brożek	65,13	65,13
5	PLH080052	Jeziora Brodzkie	829,18	722,49
6	PLH080055	Przygielkowska koło Gozdnicy	1767,70	1118,93
7	PLH080057	Dolina Lubszy	724,52	724,52
8	PLH080060	Uroczyska Borów Zasięckich	4375,36	4375,36
9	PLH080064	Skroda	378,62	378,62
10	PLH080065	Lubski Łęg Śnieżycowy	64,98	64,98
11	PLH080070	Las Żarski	1245,13	1245,13
12	PLH020086	Pieńska Dolina Nysy Łużyckiej	2353,39	862,03

Tab. 5. Obszary specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 na terenie powiatu żarskiego

Lp.	KOD	NAZWA	Pow. ogólna (ha)	Pow. na terenie powiatu (ha)
1	PLB020005	Bory Dolnośląskie	172094,4	10947,23

PARKI KRAJOBRAZOWE

W powiecie żarskim znajduje się jeden park krajobrazowy - „**Łuk Mużakowa**” o powierzchni 18 200 ha. Utworzony został w dniu 27.09.2001 r. i jest „najmłodszym” parkiem krajobrazowym w województwie lubuskim. Położony jest na terenie gmin: Brody, Tuplice, Trzebiel i Przewóz oraz miasta Łęknica. Park został utworzony przede wszystkim ze względu na ukształtowanie terenu w postaci wielkiej moreny czołowej o kształcie podkowy (stąd nazwa Łuk Mużakowa). Flora roślin naczyniowych Parku liczy **591 gatunków**. Stwierdzono tutaj **146 gatunków ptaków w tym:** bąka, rybołowa, bielika, gągoła, kanię ruda. Szczególnie cennym fragmentem Parku jest XIX-wieczny Park Mużakowski zlokalizowany w miejscowości Łęknica, wzdłuż doliny Nysy Łużyckiej. Został skomponowany w latach 1815-1844 na wzór angielski na życzenie ówczesnego właściciela tych ziem - księcia Hermanna von Pückler-Muskau. Od 2004 roku wpisany na listę UNESCO jako jeden z 13 obiektów w Polsce.

Geopark Łuk Mużakowa

[Strategia rozwoju szlaków rowerowych w gminach Żary i Kreba-Neudorf](#)

[Sich Polska Ewa Chorażewicz Skoki 12, 66-300 Międzyrzecz, tel 95 741 70 18z](#)

W dniu 21 października 2009 r., Główny Geolog Kraju, dr Henryk Jacek Jezierski, nadał po raz pierwszy w Polsce status „GEOPARK KRAJOWY” polskiej części Łuku Mużakowa. Nadanie takiego statusu nie jest formą ochrony przyrody, ale marką, która ma promować ten teren i ułatwiać pozyskiwanie środków na realizację określonych celów rozwoju, w tym głównie geoturystyki. Dzięki dalszym staraniom polsko-niemieckim, w dniu 17 września 2011 r. Łuk Mużakowa uzyskał Certyfikat Europejskiego Geoparku oraz został włączony do Światowej Sieci Geoparków (Global Geoparks Network).

Łuk Mużakowa ze względu na wielkość, kształt i stan zachowania stanowi w skali Europy Środkowej unikalną strukturę glacitektoniczną (Koźma 2012). Razem z Wzniesieniami Łużyckimi (*Lausitzer Grenzwall*) i Wzgórzami Fläming w Niemczech oraz Wałem Śląskim w Polsce jest najwyraźniej zarysowanym odzwierciedleniem czoła lądolodu plejstocénskiego. Łuk Mużakowa jest głęboko zerodowaną spiętrzoną moreną czołową z okresu zlodowaceń południowopolskich (730-430 tys. lat temu), gdzie zaburzeniu uległy osady miocenu, pliocenu i starszego plejstocenu.

Rozwój zaburzeń glacitektonicznych zachodził etapowo, stąd wyróżnić można tu trzy łuki morenowe, z których w dwa pierwsze zachowane są jedynie fragmentarycznie na brzegach struktury moreny.

OBSZARY CHRONIONEGO KRAJOBRAZU

Obszary chronionego krajobrazu obejmują tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Na terenie powiatu żarskiego znajduje się 6 obszarów chronionego krajobrazu (tab. 6) o łącznej powierzchni 43492,20 ha (GUS 2012), które zajmują 31,2% powierzchni powiatu.

Tab. 6. Obszary chronionego krajobrazu województwa lubuskiego

Lp.	Nazwa obszaru	Położenie – gminy na terenie powiatu
1.	„27 – Dolina Nysy”	Brody
2.	„30A – Zachodnie okolice Lubska”	Brody, Lipinki Łużyckie, Lubsko, Tuplice
3.	„30B – Wschodnie okolice Lubska”	Żary, Jasień, Lubsko
4.	„32 – Las Żarski”	Żary
5.	„33 – Bory Bogumiłowskie”	Żary, Lipinki Łużyckie, Przewóz, Trzebiel
6.	„34 – Bory Dolnośląskie”	Przewóz
Razem		

ZESPOŁY PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWE

Jedyny na terenie powiatu zespół przyrodniczo-krajobrazowy „**Wąwozy**” o powierzchni 64,35 ha, powołany został uchwałą Rady Gminy Brody z dnia 29.11.2012 r. Celem ustanowienia tego zespołu jest ochrona wyjątkowo cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego, dla zachowania jego wartości przyrodniczych, kulturowych i estetycznych.

Teren zespołu obejmuje fragment przedwojennego parku rodziny Brühlów, który porośnięty jest starymi drzewami i odnawiającym się lasem. Walorem krajobrazowym są malownicze głębokie wąwozy i wzgórza, dochodzące do 30 m nad poziom jeziora. Na terenie parku wyznaczona jest ścieżka przyrodniczo – leśna. Teren zespołu spełnia istotne funkcje przyrodnicze. Jego powierzchnię porastają drzewa i krzewy reprezentujące 56 gatunków.

POMNIKI PRZYRODY

Na terenie powiatu żarskiego według stanu na 1.01.2012 r. znajdowało się 107 pomników przyrody (GUS 2012).

W powiecie w formie pomników przyrody chronione są pojedyncze drzewa, grupy drzew, aleje, głązy oraz niewielkie obszary w formie tzw. powierzchniowych pomników przyrody. Na uwagę zasługują sosny o niezwykłych kształtach. Już same nazwy: „Dwunożna Sosna” i „Ośmiornica” wskazują na interesujące formy.

W formie pomników przyrody chronione są również głązy narzutowe (nazywane eratykami).

Na uwagę zasługuje „Diabelski Głąz” koło Trzebiela nazywanym również Głazem Krabata. Jest to największy głąz narzutowy w południowej części województwa lubuskiego.

Oprócz głązów znajdujących się w „naturalnym” otoczeniu wiele eratyków zostało wykopanych i obecnie znajduje się na rynkach i skwerach w kilku miejscowościach powiatu.

Na terenie powiatu żarskiego znajduje się jeszcze wiele interesujących tworów przyrody nieożywionej. Związane jest to z niedawną (w skali geologicznej) działalnością lodowca.

Pomimo dużej różnorodności tych tworów jak: moreny, wydmy, ozy, kemy i głązy narzutowe, tylko te ostatnie są chronione w formie pomników przyrody.

UŻYTKI EKOLOGICZNE

Na terenie powiatu żarskiego powstały do tej pory 33 użytki ekologiczne. Łączna powierzchnia wszystkich obiektów wynosi 261,42 ha (dane RDOŚ 2013).

Są to najczęściej ekosystemy wodno-błotne, takie jak bagna, torfowiska, starorzecza czy śródlądowe oczka wodne, ale ochroną objęto również cenne stanowiska rzadkich roślin. Najciekawsze użytki

ekologiczne to torfowiska niskie i przejściowe z rzadkimi gatunkami roślin.

Powierzchnia użytków ekologicznych na terenie powiatu jest zróżnicowana. Największym obiektem jest „Torfowisko Guzów” o powierzchni 92,40 ha. Stanowiące dobrze zachowane torfowisko przejściowe, miejsce lęgowe kilku par żurawia i wielu ptaków wodno-błotnych. Torfowisko zlokalizowane jest w połowie drogi pomiędzy Nowogrodem Bobrzańskim i Jasieniem, na południowy wschód od miejscowości Guzów.

PODSUMOWANIE

Próbując ocenić walory przyrodnicze powiatu żarskiego należy wskazać na kilka miejsc odznaczających się wybitnymi walorami przyrodniczymi, zarówno w skali regionu jak i kraju. Są to:

- Łuk Mużakowa – niezwykła morena czołowa w kształcie podkowy, oraz Pojezierze Antropogeniczne objęte są ochroną w formie parku krajobrazowego,
- Rezerwat Mierkowskie Suche Bory z niezwykłym bogactwem porostów,
- Rezerwaty torfowiskowe: Żurawie Bagno, Wrzosiec, Woskownica, Zacisze i Przygielkowe Moczary z unikatową florą,
- Torfowisko Guzów - jeden z największych w województwie użytków ekologicznych - miejsce liczego gniazdowania żurawi i innych ptaków wodno-błotnych,
- Chronione jako obszary Natura 2000: Dolina Lubszy z niezwykle liczną populacją pióropusznika strusiego, Lubski Łęg Śnieżycowy, Brożek – z jedynym obecnie w województwie stanowiskiem gałuszki kulecznicy oraz Las Żarski,
- Jedyne w Polsce stanowisko selerów węzłobaldachowych w Królowie,
- Niezwykła Dwunożna Sosna koło Przewozu.

Warto popularyzować wiedzę o unikatowych walorach przyrodniczych powiatu żarskiego, jednak udostępniając je dla ruchu turystycznego należy robić to w taki sposób, aby nie doprowadzić do ich zniszczenia i zawsze trzeba mieć na względzie priorytet zachowania dziedzictwa przyrodniczego dla przyszłych pokoleń.

Marek Maciantowicz

Strategia rozwoju szlaków rowerowych w gminach Żary i Kreba-Neudorf została opracowana dzięki współpracy i czynnym współudziale :

- Gminy Żary**
- Gminy Kreba-Neudorf**
- Fundacji Natura Polska**
- Nadleśnictwa Krzystkowice**
- PTTK Oddział Żary**
- Fundacji Rozwoju Turystyki Aktywnej SzlakamiPoPolsce.pl**

Akceptacje jej treści potwierdzają poniższe podpisy: